

Till staden Lunds äldsta historia

Ett viktigt led i diskussionen om staden Lunds äldsta historia utgör den s. k. Tre högars marknad. Ragnar Blomquist, som i sina bägge verk »Tusentalets Lund» och »Lunds historia» senast och mest ingående sysslat med hithörande frågor, är av den uppfattningen att denna marknad ursprungligen låg tre kilometer österut utanför det nuvarande Lunds centrum vid egendomen Linero. Denna marknad är äldre än staden Lund och flyttades vid stadens uppkomst in i Lund.¹

Till denna uppfattning når Blomquist huvudsakligen genom att sammanställa två uppgifter angående Tre högars marknad i två sena litterära verk med en notis i Lunds stifts landebok 1569 rörande Stora Råby socken. De bägge litterära verken utgörs av Herman Chytraeus omkring år 1598 skrivna arbete om märkvärdiga minnesmärken i Skåne, Halland och Blekinge² och historieprofessorn och fornforskaren N. H. Sjöborgs år 1824 utkomna bok »Samlingar för Nordens fornälskare», del II.³

Ehuru Blomquist, liksom Knut Stjerna och Lauritz Weibull i deras banbrytande undersökningar rörande Lunds äldsta historia,⁴ är kritiskt inställd mot speciellt Chytraeus uppgifter, har han dock inte insatt Chytraeus och Sjöborgs berättelser om Tre högars marknad i deras rätta källsammanhang.

Det har tidigare veterligen inte påpekats att Chytraeus skildring rörande Lunds äldsta historia med dess gudalund och marknad utgör ett rent litterärt lån, som via Olaus Magnus ytterst återgår på Adam av Bremens klassiska skildring av gudatemplet och offerlunden i Uppsala. En enkel parallellställning visar detta klart. En del av de direkta parallellerna har markerats med spärrad stil.

¹ R. BLOMQUIST, Tusentalets Lund. Skrifter utgivna av Föreningen Det Gamla Lund. XXI-XXII, s. 33 ff.; samme förf., Lunds historia. I. Medeltiden. s. 18 ff. Lund 1951.

² Tryckt av Sven Lagerbring år 1744 i Monumenta Scanensia I, s. 278 ff.

³ N. H. SJÖBORG, Samlingar för Nordens Fornälskare. II. Stockholm 1824.

⁴ K. STJERNA, Lund och Birka. Historisk Tidskrift för Skåneland. B. 3. S. 171 ff. Lund 1909; L. WEIBULL, Staden Lunds ålder. Historisk Tidskrift för Skåneland. B. 4. s. 1 ff. Lund 1910-1913.

ADAM AV BREMEN⁵

Nobilissimum illa gens templum habet, quod Ubsola dicitur, non longe positum ab Sictona civitate (vel Birka). In hoc templo, quod totum ex auro paratum est, *statuas trium deorum* veneratur populus, ita ut potentissimus eorum Thor in medio solium habeat triclinio; hinc et inde locum possident Wodan et Fricco. Quorum significationes eiusmodi sunt: »Thor», inquit, »*praesidet in aere, qui tonitrus et fulmina, ventos ymbresque, serena et fruges gubernat. Alter Wodan, id est furor, bella gerit hominique ministrat virtutem contra inimicos. Tertius est Fricco, pacem voluptatemque largiens mortalibus.* Cuius etiam simulacrum *fungunt cum ingenti priapo. Wodanem vero sculpunt armatum, sicut nostri Martem solent.* Thor autem cum sceptro Iovem simulare videtur. — —.

Omnibus itaque diis suis attributos habent sacerdotes, qui sacrificia populi offerant. Si pestis et fames imminet, Thor ydolo lybatur, si bellum, Wodani, si nuptiae celebrandae sunt, Fricconi.

OLAUS MAGNUS⁶

Erant apud veteres Gothos paganos, — —, *tres dij* prima veneratione ob seruati: *quorum primus erat potentissimus Thor*: qui in medio triclinio strato puluinari colebatur: cuius hinc inde latera duo alia numina Odhen videlicet et Frigga cingebat. *Thor, inquit, praesidet in aëre tonans, et fulgurans, ventos, et nubes serenitatemque gubernans, fruges administrans cum fructibus vniuersis pestesque tollens. Alter Odhen, hoc est fortior, bellis praesidet, hominibus in hostes auxilia subministrans: ipsi Thor a dextris collocatus*: tanto opinionis fulgore clarus, vt ipsum non secus, quam datum mundo lumen omnes gentes amplecterentur, nec vllus orbis existaret (Saxone testante) qui numinis eius potentiae non pareret. *Tertius Frigga pacem voluptatemque moderabatur: cuius etiam simulachrum turpitudinem sexus prae se ferebat*: et ob id tantum apud Gothos, quantum Venus apud Romanos venerabatur: diemque Veneris vsque ad nostra tempora sibi retinet consecratum. Pingebatur gladio et arcu cum armis, quod in illis terris vterque sexus semper ad arma promptissimus esset. Thor autem cum corina et sceptro ac XII stellis designabatur: cuius magnitudini nihil digna aequalitate conferri posse existimatum est. Obtinuitque diem hebdomatim, immo et mensem primum totius anni, quem Ianuarius dicimus. *Odhen vero armatus sculpitur, vt Mars simili gentilium superstitione apud Romanos: diemque obtinuit aeterna memoria suo nomini consecratum.*»

HERMAN CHYTRAEUS⁷

De Lundia Metropoli Schaniae.

Lundia, quae olim metropolis Schaniae fuit, non quidem a Londino Angliae urbe, ut quidam volunt, nomen fortita fuit: sed a luco, qui eodem in loco fuerat amoenissimus, multis fontibus limpidissimis exornatus. In tribus enim collibus, qui ad orientalem urbis plagam existunt, *simulacra trium Patriae Deorum* fuerunt collocata, Thori videlicet, Odini & Fryggae. Quanquam Olaus Magnus Upsaliae eorum Divinitatem seu potius diabolicam *ἐνεργειαν* olim fuisse praesentissimam, asseveret. Sed sciendum, ut in Papatu divorum Apostolorum simulacra non uno in loco, sed passim, colebantur, ita etiam apud ethnicos. Unde etiam nundinae, quae vulgo dicuntur Tre Höyes Market, adhuc Lundiae quotannis celebrantur.

Thorus potentissimus & summus gentilium Deorum fuit, a quo Thorsdag nomen habet, idem qui apud ethnicos Jupiter, unde formula jurandi apud Danos olim usitata: Ja Thore Gudt, Nej Thore Gudt. Effigies ejus diademate regio fuit insignis, cujus dextra sceptrum continebat, & in circuitu duodecim stellae crnebantur. *Credebatur in aere praesidere*. Hujus igitur patrocini implorabant, ut a perniciosis siderum influxionibus, a tempestate, pestilentia & fame praeservarentur. *Othinus Thoro a dextris positus fuit, Martem ipsum aureis armis expressit*. Bellicosi igitur Viri & Gigantes, quorum in hisce regnis olim magna copia fuit, eum venerabantur. Ab eodem etiam dies Onsdag denominatus est.

Tertium simulacrum fuit Frygga, Thoro a sinistris positum. Hoc crinibus passis mira pulcritudine virgineam formam referens, fabricatum fuit. Eam juvenes cum virginibus colebant, & omnes, qui nuptiarum, laetitiarum & voluptatum lenociniis & desiderio afficiebantur.

Propter horum Deorum cultum frequentissimi fiebant conventus, & ibidem maxima exercebatur mercimonia, unde lucus excisus urbi Lundae nomen dedit, quae tempore nativitatis Christi fuerat florentissima, quemadmodum hiscae rhythmis indicatur:

Der Christus lod sig föde
Stod Lund och Skanör i sin feyerste Gröde.»

De tre författarna berättar likartat om det hedniska gudadyrkandet med de tre gudabilderna, Tors i mitten och Odens och Friggas på ömse sidor. De attribut och egenskaper, som gudarna utrustas med, är desamma hos Adam av Bremen, Olaus Magnus och Herman Chytraeus. Tor, den mäktigaste, härskar i luften. Han råder för åska och blixtar, vindar och oväder, solsken och gröda. Oden styr krigen och

⁵ Adam av Bremen ed. B. Schmeidler s. 257 ff.

⁶ OLAUS MAGNUS, *Historia de gentibus septentrionalibus* s. 100. Rom 1555.

⁷ *Monumenta Scanensia* I, s. 287 ff.

ger människan tapperhet mot fiender. Den tredje gudomligheten, Frigga, framställs hos Adam och Olaus Magnus som man, hos Herman Chytraeus åter som en underbart skön jungfru med lockigt hår. Men beskrivningen av Frigga är hos de tre auctorerna ensartad: Frigga ger fred och vällust och dyrkas av bröllopsfirare.

För sin skildring av Lunds äldsta historia har Chytraeus således utnyttjat en skildring, som rör Uppsala. Det enda, som Chytraeus går utöver de tidigare författarnas framställningar, är omnämmandet att det hedniska gudadyrkandet i Lund skall ha ägt rum på tre kullar («In tribus collis» etc.). Utifrån Chytraeus skildring är det inte möjligt att lokalisera dessa kullar med någon bestämd punkt i terrängen.

Chytraeus skildring utgör således en svag källa att bygga på. För att komplettera Chytraeus berättelse har Blomquist i diskussionen fört in ytterligare en skildring, som rör Tre högars marknad, nämligen den tidigare nämnda notisen år 1824 hos N. H. Sjöborg.

En förutsättning för att Sjöborgs berättelse på något sätt skall kunna stödja Chytraeus skildring är naturligtvis att Sjöborg inte är beroende av Chytraeus framställning. En sådan förutsättning verkar mindre sannolik redan av den anledningen att Sjöborg i sitt författarskap väl visar sig känna till Sveriges äldre källor och litteratur.⁸

Sjöborg berättar följande: »Då man kommer utom Östra eller Mårtens tull, och går till vänster förbi Wipemöllan, kommer man till vägen, som leder till Skånes äldsta Nordgötiska minnesmärke, Trehögarna, hvarpå offerades åt Oden, Thor och Freyr, men såsom de hafva en ålder af omkring 18 sekler, äro de nu små och förfallne, dock ännu till en del i behåll. De äro belägne på Fäladslotterna N:o 187, den jag själv händelsevis ägt, och det därintill gränsande N:o 64. Förmodligen har, på en sträcka ifrån desse högar emot staden till Thorsjö, den gamla Offerlund varit belägen, af hvilken staden Lund har namn. Emellan dessa löfrika träd vistades Gudarne, och lär den innersta helgedomen varit där höjden är, på hvilken qvarnen är belägen.»⁹

De påståenden, som Sjöberg framlägger, är till stor del möjliga att återföra på Chytraeus skildring. Påståendet att staden Lund har sitt namn efter offerlundens utgör en upprepning av det påstående, som Chytraeus i polemik mot Magnus Madsens framställning av år 1587

⁸ Se exempelvis CHYTRAEUS, Samlingar till Skånes historia. I-III. Lund 1810-1814; samme förf., Skånes historia och beskrivning. 3: 1. Lund 1812; samme förf., Samlingar för Nordens fornälskare. I-III. Stockholm 1822-1830.

⁹ SJÖBORG, Samlingar för Nordens fornälskare. II. s. 196 f.

(Mogens hävdar att Lund har fått sitt namn efter staden London)¹⁰ inleder sin här citerade skildring med: »Lund, som fordom var Skånes ärkebiskopssäte, erhöill icke sitt namn efter London i England, som somliga hävdar, utan efter en naturskön lund med många klara källor, som låg på detta ställe.»

Påståendet att de tre högarna skulle äga en ålder av 18 sekler utgör sannolikt en tolkning av en vers, som förekommer både hos Mogens Madsen och Herman Chytraeus och som lyder:

»Der Christus lod sig föde
Stod Lund och Skanör i sin feyerste Gröde.»¹¹

Denna vers kan tolkas som utsägende att staden Lund existerade redan vid Kristi födelse.

Eftersom Sjöborg således dels väl känner källorna och litteraturen till Sveriges äldsta historia, och dels i sin citerade skildring visar uppenbara likheter med Chytraeus berättelse, kan man knappast våga påståendet att Sjöborg inte är beroende av Chytraeus framställning.

Det är också möjligt att finna ett direkt, av forskningen tidigare förbisett, bevis för att Sjöborg utnyttjar Chytraeus framställning om staden Lund. Efter den ovan citerade skildringen fortsätter Chytraeus att ytterligare berätta om Lund. Om konungahyllningen heter att den fordom ägde rum på Helgonabacken (»Reges etiam olim ad hanc urbem in colle Liberio, qui ad septentrionalem urbis partem situs est, eligebantur.»¹² Häremot polimiserar Sjöborg häftigt en sida längre fram i sin bok: »Att hyllningen skulle hafva skett på Helnabacken, såsom Chytraeus i sina Monumenter vill gifva anledning att antaga, är alldeles orimligt; ty på denna backe låg Alla Helgons klåster och kyrka, och konungen kunde väl ej hyllas på kyrkotaket.»¹³

Omedelbart härefter heter det hos Sjöborg: »Lika otroligt är när man, efter en anteckning uti samme författares codex uppgifver, att under hedendomen var Trehögars marknad på den Thorsdagen, som sedan blef Christi Himmelfärds-dag, ty denna är en af de rörlige högtider och ombytes efter påskfullmånen.»¹³ Detta uttalande utgör en kommentar till den marginalanteckning, som i Chytraeus ovan

¹⁰ WEIBULL, a. a. s. 2 ff.

¹¹ Monumenta Scanensia I, s. 290. I stället för Chytraeus »Der Christus -- --» skriver Mogens »Den thid Christus -- --», vilket ger en klarare mening. Se WEIBULL, a. a. s. 1 ff.

¹² Monumenta Scanensia I, s. 290.

¹³ SJÖBORG, a. a. s. 198.

citerade skildring bifogats följande mening: »Härav kommer det sig att den marknad, som allmänt kallas Tre högars marknad ännu årligen firas i Lund.» («Unde etiam nundiane, quae vulgo dicuntur Tre Höyes Market, adhuc Lundiae quotannis celebrantur.»). Marginalanteckningen av en senare hand i Chytraeus handskrift lyder: »Tre högars Marknad festo Ascensionis hodie.»¹⁴

Det torde härmed kunna fastslås att Chytraeus och Sjöborgs skildringar rörande Lunds hedniska historia är otjänliga att utnyttja som källor för problemen rörande Tre Högars marknad under 1000-talet och staden Lunds äldsta historia.

Chytraeus berättelse om det äldsta Lund rör icke Lund. Den rör Uppsala.

---

¹⁴ Monumenta Scanensia I, s. 289 n. 4.